

Zahraniční politika Přemysla Otakara II.

Tematická oblast	Přemyslovské Čechy
Datum vytvoření	27. 12. 2012
Ročník	6. ročník osmiletého nebo 1. ročník čtyřletého gymnázia
Stručný obsah	Student se seznámí s mezinárodní politikou Přemysla Otakara II., postavením českého státu ve střední Evropě i zápasem s mocným sousedem - Svatou říší římskou.
Způsob využití	Studenti samostatně ve skupinách nastudují text pracovního listu a poté seznámí třídu se stručným výtahem. Jednotlivé výtahy společně porovnejte.
Autor	Mgr. Michael Dvorský
Kód	VY_32_INOVACE_18_DDVR04

Přemysl II. nastupoval v roce 1253 na český trůn za zcela změněné mezinárodní situace ve srovnání s dobou před dvěmi či třemi staletími. Imperiální role německých vládců a rodů byla u konce, dědičná monarchie zde vytvořena nebyla a německé oblasti Svaté říše římské se změnily na soustavu rodových či duchovních knížectví a říšských hrabství, panství a měst, z nichž žádný celek se nemohl měřit s českým státem. Panovnická moc v Říši procházela krizovým obdobím tzv. interregna (mezivládí, 1250-1273), během něhož se nepodařilo pro odpor papežů obnovit vládu Štaufů. Žádný ze zvolených římských králů (Alfons X. Kastilský, Richard Cornwallský) v říši déle nepobýval a nemělo její osud zájem. Protože také Polsko bylo rozděleno na nezávislé údíly Piastovců, dostával se Přemysl jako český král a rakouský vévoda do zcela mimořádné politické role. Poprvé se těžiště moci ve střední Evropě přesunulo na východní okraj římské říše a do rukou neněmecké dynastie. Přemyslovým mocenským rivalem v alpské oblasti se stal král uherský Bela IV., za jehož vlády Uhry dosáhly své největší rozlohy (od Haliče přes rumunská území po Bosnu a Dalmácii), ale utrpěly mongolským nájezdem a nebyly natolik zkonsolidované jako území Přemyslovo. V zájmu Čech bylo upevnit postavení Přemyslovců získáním římské koruny. To však byl velmi obtížný úkol - předpokládal založení naprosto nové koncepce politiky, vyžadující úzké sepětí s německými knížaty a s papežstvím, na které pražské prostředí nebylo připraveno. Přemysl byl sice po matce Štaufovec (tento rod byl však papeži - i s předchozí sálskou dynastií - proklet), ale jeho politika vycházela z českých státních tradic a směřovala k upevňování hegemonie v prostoru mezi Alpami a Baltem. V prvním období své vlády byl Přemysl všeobecně přijímán doma i v zahraničí se sympatiemi. Nastupoval jako mladý rytířský vládce rozumějící mentalitě své doby - životnímu stylu šlechty i podnikatelské aktivitě měšťanů. Uspokojení české šlechty nad Přemyslovými počátky vyjádřil s odstupem času jinak ke králi kritický autor Kroniky tzv. Dalimila:

"Jako róži prostřed lúky postavi
takež bóh českú zemi Přemyslem oslavi.
Krásné nrawy on ovšem jmieše
a životem hrdinským bieše
v radě netřeba múdřejšieho
Z mladu nikdiež kněžě ščedřejšieho. "

Přemysl původně zcela přirozeně vycházel ze šlechtického zázemí a plně se opíral o přední české a rakouské rody. Na jeho expanzi do alpských zemí se podíleli zejména Vítkovci, kteří sami z jeho rukou docílili významných zisků v Podunají (hrabství Raabs). Šlechta se osobně účastnila jako hlavní vojenská síla četných Přemyslových válečných akcí. Nejvýznamnější z nich byla válka s Bélou IV. o Štýrsko, která skončila velkým vítězstvím

Přemyslova vojska 1260 v bitvě u Kressenbrunnu. Přemysl se účastnil křížových výprav střeoevropské aristokracie do Prus (1255 založil Královec) a usiloval o zřízení metropolitního centra v Olomouci pro nově pokřtěné kraje Litvy.

V roce 1261 se Přemysl rozvedl s Markétou Babenberskou a oženil se s uherskou princeznou Kunhutou, vnučkou Bély IV., po otci z rodu Rurikovců. Tento krok, jakkoli vynucený snahou o zajištění dědice (Přemyslův levoboček Mikuláš Opavský byl sice právně legitimován, ale nemohl nastoupit vládu), byl nepříznivě pocítován v alpských zemích. Přemysl si proto dal udělit Rakousko a Štýrsko v léno od krále Richarda. Dědic trůnu Václav se narodil až roku 1271, ale spřízněním s Arpádovci bylo dočasně zastaveno česko - uherské nepřátelství. Mír s Uhry byl upevněn roku 1264 sňatkem Přemyslovy neteře Kunhuty Braniborské se stejnojmenným synem Bély IV.; Přemysl na této svatbě zapůsobil svým bohatstvím a mocí jako "král zlatý a železný", ale také jako opora římské říše proti ohrožení z východu.

Od sklonku 60. let 13. století začíná druhé údobí Přemyslovy vlády, charakterizované dalším mocenským vzestupem, ale také prvními stíny ve vztazích ke šlechtě, vyvolanými vězněním štýrských pánů v letech 1268 až 1269. Silná královská moc nyní zdánlivě potřebuje šlechtu méně než dříve; dochází také k zájmovému odcizení Přemysla a Vítkovců. V roce 1268 ustanovil poděbradskou smlouvou vévoda Oldřich Sponheimský, pán Korutan, Kraňska a vindické marky (slovinské oblasti), za svého dědice Přemysla, bez ohledu na oprávněné nároky svého bratra Filipa, neúspěšného arcibiskupa salcburského a později patriarchy aquilejského.

Po Oldřichově smrti (1269) se mezi Přemyslem a Filipem rozpoutal boj o tyto krásné alpské země. I když byl Přemysl slavný vládce, jeho prestiž byla dravou expanzí poškozena. Začala nová vlna válek s Uhry, která přinášela značné oběti na obou stranách a neměla jednoznačného vítěze, ačkoli český král byl aktivnější. Přemysl např. v roce 1271 obsadil západní část dnešního Slovenska a jak s obdivem zaznamenaly letopisy, celkem čtyřikrát postavil pro svá vojska dřevěný most přes Dunaj. Celá Evropa opět se zaujetím sledovala válečné divadlo v této své kdysi periferní části. Při uzavírání bratislavského míru 3. 7. 1271 pojal Štěpán V. mezi své přátele císaře byzantského, krále sicilského, francouzského a srbského, některá německá, polská či ruská knížata; Přemysl zase Richarda Cornwallského, Alfonse Kastilského, řadu německých knížat a knížete vratislavského. Přemysl se sice nakonec stal držitelem sponheimských zemí, ale bez spolehlivějšího právního zajištění ze strany sousedů či říše a bez dostatečné podpory zemské šlechty. Jeho moc dosáhla ovšem až k Jadranu a byla uznávána i několika severoitalskými městy.

V Německu zatím probíhal zcela odlišný proces, totiž překonání období interregna pacifikační činností knížat, říšských měst a církve, kteří se snažili odstranit narůstající obtíže plynoucí z absence císařské autority pro rovnováhu ve střední Evropě, mj. také proti české expanzi. Za nového římského vládce byl zvolen roku 1273 Rudolf Habsburský a celé údobí interregna bylo prohlášeno za právně sporné. Přemysl byl touto volbou hluboce uražen, protože ignorovala český volitelský hlas i jeho vlastní autoritu.

Ve 13. století začal totiž o volbě panovníka Svaté říše římské rozhodovat sbor sedmi volitelů, zvaných kurfiřti (z německého kuren, což znamená volit). Čtyři z nich byli osoby světského stavu (král český, falckrabí rýnský, vévoda saský a markrabě braniborský), tři stavu duchovního (arcibiskupové trevírský, kolínský a mohučský). Účast českého krále, jemuž při korunovační hostině římského panovníka náležela čestná funkce arcicíšníka, svědčí o významném postavení českého státu. Leckdy se však stávalo, že kurfiřti nedospěli k jednomyslnému závěru a názorově se rozdělili do dvou skupin, z nichž každá prosazovala svého favorita. Z toho často pramenily ostré konflikty.

Přemysl nedokázal pochopit, či spíše podcenil, že se vývoj nebezpečně obrací proti jeho panství. Důvěřoval své mohutné válečné a hospodářské moci, převyšující bezprostřední možnosti Rudolfa jako majitele rodových i císařských statků. Sebevědomě odmítal Rudolfovu autoritu (poslal mu dokonce žebráckou mošnu), ačkoli nejen početné síly v Říši, ale také čeští političtí klienti (braniborští Askánci) Rudolfa za krále uznávali. Přemysl se dostal do církevní a říšské klatby a za těchto nepříznivých okolností proti němu zahájil v roce 1276 král Rudolf válku. Rudolf ovšem navenek nevystupoval jako dobyvatel Přemyslových držav, nýbrž jako ochránce říšských práv a zemských svobod. To mu dodávalo nesmírnou popularitu mezi německou šlechtou. Přemysl očekával vpád do Čech, ale Rudolf po dohodě s Bavorsy nakonec nečekaně zaútočil do Podunají. Na jeho stranu ihned přecházela

místní šlechta i města, v alpských zemích se udržely jen posádky s českým vojskem. Již tento průběh znamenal nečekanou pohromu.

Vzápětí zahájily odboj dva přední české rody, Vítkovci a Rýzmburkové, z nichž zejména Vítkovci disponovali mohutnou vojenskou silou. I když Vítkovci nevypustili říšské oddíly do Čech, Přemyslova autorita v zemi byla otřesena. Nebylo jasné, zda se k odboji nepřipojí další rody a král nebude nucen kapitulovat před vlastní šlechtou.

Přemysl byl zjevně zaskočen, neriskoval rozhodující střetnutí a podrobil se Rudolfovi. Na jednání u Vídně se vzdal alpských zemí a Chebska. Mezi oběma rody bylo dojednáno sňatkové spojení, jímž Habsburkové perspektivně pronikali i do českého prostředí. Domácí vzpoura neměla asi promyšlený program, byla především gestem a reakcí na královu politiku, která izolovala přední rody zemské obce (vytlačení Rýzmburků a Vítkovců ode dvora) a ohrožovala jejich majetky, selhání principu věrnosti v dané situaci však bylo povážlivé. Odbojná šlechta se málo ohlížela na momentální potřeby českého státu, ale názor o jejích snahách rozbít jednotu Čech není dostatečně podložený.

V roce 1277 Přemysl odboj potlačil; Boreš z Rýzmburka byl za zradu popraven a jeho jmění zkonfiskováno. Záviš z Falkenštejna uprchl za hranice, Oldřich z Hradce přišel o své strategicky důležité sídlo. Naproti tomu mladý Jindřich z Rožmberka dopadl nejlépe a s králem se smířil. Pročeská aliance knížat však přetrvávala, Přemysl měl stále své příznivce v Rakousku, a tak se odhodlal k fatálnímu pokusu zvrátit situaci novou válkou s Rudolfem. Avanturismus (dobrodružnost) této akce byl zřejmý i české šlechtě, ale imponoval rytířskou odvahou. V bitvě s římským a uherským králem na Moravském poli, u Suchých Krut, byl dne 26.8. (na den sv. Rufa) 1278 Přemysl poražen a zřejmě rakouskými rytíři zabit.

Patrně v reakci na Přemyslův konec uvádí epos Alexandreida tyto verše:

"Ach člověče, kak si křivý
ak jsi svéj hospodě (k pánovi) Istivý!
Jehož ti čest vzdána všaká,
jenž ot tebe viery čaká
toho hlavy tvój meč láká!"

Při hodnocení vladařských osudů Přemysla II. se dávali historici často unášet svým národním zaujetím, zvláště když ovoce jeho nepopulární činnosti v alpských zemích nakonec sklidili Habsburkové. Česká historiografie měla sklon přičítat Přemyslův pád pouze spiknutí závistivých nepřátel vůči příliš úspěšnému "železnému a zlatému" králi. Zapomínalo se na to, že územní expanze, má-li být trvale zabezpečena, vyžaduje také obezřetnou a ideově náročnější politiku a rozhodně se neobejde bez trpělivých kompromisů ve snaze o všeobecné uznání (v tomto případě ze strany papežské kurie, knížat a šlechty). Mistrem této politiky byl až o sto let později Karel IV. Přemyslova doba, civilizačně tak významná pro české země, nebyla ani pro střední Evropu pouhou efektní válečnickou epizodou. Došlo k prolomení bariér mezi českým a německým prostředím, ukázala se možnost vytvoření širší integrace. Jak dokládá štyrský kronikář, v alpských zemích přišel do módy český pozdrav "Vítaj pane". Přemysl podnikl zásadní kroky pro vytvoření silné monarchie, ale podcenil nezávisle probíhající konsolidační procesy, které vedly k dalšímu rozvoji stavovských svobod, k autonomii zemí a regionů. Přemyslovy úspěchy i prohry se staly předmětem úvah českého politického myšlení v dalším středověku, vzbudily silný dojem v celé Evropě a našly také romantickou odezvu u německých a italských básníků (Ulrich von dem Turlin, Dante Alighieri).

Otázky:

Vyhledej v dějepisném atlase mapu Svaté říše římské a vyjmenuj některé země, z nichž se skládala.

1. Z jakého důvodu byl Přemysl nejmocnějším panovníkem mezi knížaty Svaté říše římské?

2. Jaká byla Přemyslova pozice doma a v Říši ve chvíli, kdy proti němu Rudolf zahájil válku?
3. Z jakého důvodu Přemysl podcenil moc římského krále Rudolfa?
4. Jakou politiku měl Přemysl správně zvolit při své územní expanzi?

Odpovědi:

1. České království bylo konsolidované a územně největší, navíc disponovalo příjmy ze stříbrných dolů.
2. Většina říšských knížat uznávala Rudolfa, Přemysl byl v klatbě a česká šlechta zahájila odboj.
3. Považoval Rudolfa za „chudého“, spoléhal na svou vojenskou a hospodářskou moc.
4. Kompromisní snahu o všeobecné uznání církví i světskou mocí.

Literatura: Čornej, P., Čornejová, I., Rada, I., Vaníček, V.: Dějiny zemí Koruny české. Praha 1992